

La divulgació científica, el Franquisme i la Guerra Freda: el cas de Miquel Masriera

06/2014 - Història de la Ciència. Malgrat la seva sòlida formació com a químic, Miquel Masriera (1901-1981) fou exclòs del món acadèmic en tornar a Catalunya després de l'exili de la Guerra Civil. No obstant això, aviat esdevingué un divulgador científic molt prestigiós. Escrigué i traduí llibres de divulgació, així com publicà centenars d'articles a diaris i revistes -en particular a *La Vanguardia*-, i duugué a terme un important programa de divulgació de l'energia atòmica. En el context de la Guerra Freda, la divulgació científica de Masriera actuà en bona mesura com element de legitimació internacional del règim de Franco.

Masriera a la BBC, el 1956.

Miquel Masriera (1901-1981) es formà a la dècada de 1920 al Laboratori de Química Orgànica d'Antonio García Banús a la Universitat de Barcelona, i treballà després a l'Institut Politècnic Federal de Zuric (ET) amb Hermann Staudinger, uns anys més tard, premi Nobel de química pel treball en macromolècules. Posteriorment, Masriera ensenyà química física a la Universitat de Barcelona, on destacà per la seva recerca en espectroscòpia i fotoquímica. En acabar la Guerra Civil, s'exilià a França i s'incorporà com a investigador convidat a l'Institut d'Astrofísica de París. De tornada a Catalunya, sospitós de col·laboració amb la Segona República, mai recuperà la seva plaça universitària, però esdevingué a canvi un divulgador científic molt prestigiós, i s'adaptà a les restriccions que li imposà la dictadura.

En el seu propi laboratori, al seu domicili particular, Masriera adquirí una notable autoritat com a expert en espectroscòpia i fotografia infraroja, i treballà com a consultor privat de diverses empreses. En el món acadèmic, la seva hipòtesi dels 96 elements de la taula periòdica mai va ser acceptada internacionalment. Sense recerca bàsica homologada, ni una plaça acadèmica a la Universitat ni al CSIC, la seva carrera es podria considerar com un "fracàs". No obstant, fou precisament en aquesta situació tan particular, en què es forjà com a periodista científic, sota la protecció del Comte de Godó -propietari de *La Vanguardia* i destacat franquista-. La seva ambiciosa campanya de divulgació de l'energia atòmica, sempre dins dels marges políticament correctes, així com les seves incursions a la carrera espacial i a la cibernètica, convertiren Masriera en un prestigiós divulgador de la cultura científica a l'Espanya de Franco, en un eficaç narrador que connectava el lector culte -immers en la mediocritat de la dictadura-, amb els grans temes de la ciència internacional.

Masriera escrigué i traduí llibres de divulgació -destaca en particular la traducció de part de l'obra del prestigiós astrònom britànic Arthur S. Eddington-, publicà centenars d'articles en diaris i revistes, i desenvolupà un important programa de divulgació científica en el context de la Guerra Freda, sobretot després de 1953, un any clau per la legitimació del règim de Franco per part dels Estats Units. L'energia atòmica, l'astronàutica i la cibernètica esdevingueren temes candents, d'interès general, mentre que la formació i contactes internacionals de Masriera (que incloïen grans figures de la ciència com Einstein, Staudinger, Dirac, Joliot Curie, Perrin o de Broglie), encaixaren molt bé amb la intenció del règim de superar el període inicial d'autarquia i aïllament i aconseguir una legitimació exterior suficient per a la seva supervivència.

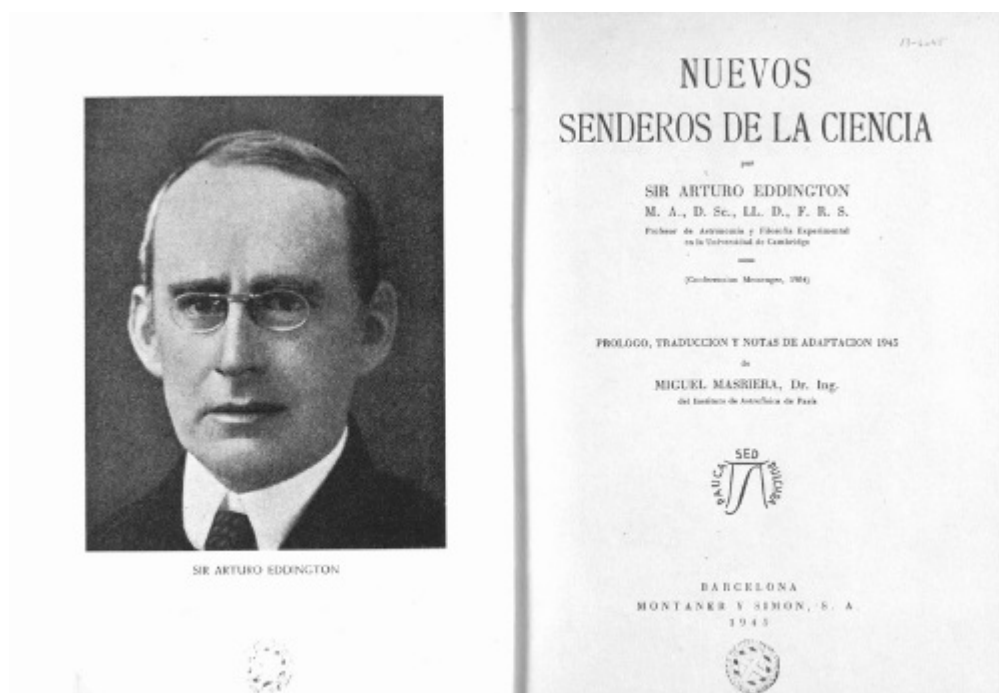

Figura 1: Traducció de Masriera del 'New pathways of science' d'Arthur S. Eddington (versió en castellà de 1945). Reproducció amb permís de la Biblioteca de Catalunya (BC), Barcelona.

Masriera es movia entre una resistència cultural moderada i una col·laboració crítica, però assumí a la pràctica una conversió més o menys explícita als valors del franquisme. La seva divulgació científica l'ajudà a sobreviure en un règim que veia amb recel el seu passat liberal i democràtic, i a la vegada fou útil als interessos de l'elit política, econòmica i cultural del règim. El seu discurs cosmopolita, erudit, de fascinació sincera pels nous camins de la ciència i la tecnologia li atorgà una gran popularitat, que reforçà de facto el programa internacional "Atoms for Peace", de legitimació de les aplicacions civils de l'energia nuclear, i consolidà els valors anticomunistes en la lògica de la Guerra Freda.

Tot navegant hàbilment entre les restriccions ideològiques del règim, Masriera utilitzà l'èpica de les grans figures de la ciència amb majúscules com a estratègia de seducció del lector. Paradoxalment, la seva marginació acadèmica li permeté situar-se en una posició privilegiada per estendre ponts entre cultures -la humanística i la científica-, per avaluar des d'una perspectiva personal el panorama de la cultura científica a Espanya i a l'estranger.

Una exploració més exhaustiva de la riquíssima correspondència de Masriera, avui dipositada a l'Arxiu Històric de l'IEC, ens proporcionarà de ben segur noves claus de la seva biografia, que permetran en el futur aclarir algunes qüestions avui encara polèmiques: els motius reals del seu retorn a Catalunya des de l'exili parisenc; les causes últimes de la seva marginació acadèmica, combinades amb la seva adaptació relativament reeixida dins de les coordenades del règim; l'apropiació d'una física heterodoxa com la d'Eddington en un context perifèric; l'obsessió per desenvolupar una divulgació científica amb interseccions profundes amb la filosofia i les humanitats.

Sens dubte el cas de Masriera ens permet i ens permetrà en el futur comprendre millor alguns aspectes fonamentals de la cultura científica de la Catalunya del segle XX. La seva vida i obra haurien de ser matèria obligatòria en la formació dels futurs científics, humanistes i en particular en la dels periodistes científics.

Agustí Nieto-Galan

Centre d'Història de la Ciència

Nieto-Galan, Agustí. *From Papers to Newspapers: Miguel Masriera (1901-1981) and the Role of Science Popularisation under the Franco Regime*. *Science in Context* 26(3): 527-549. 2013. DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/S0269889713000173>.